

Domsagohistorik

Karlshamns tingsrätt

Text Elsa Trolle Önnerfors

Karlshamns tingsrätt

Karlshamn var ursprungligen ett fiskeläge vid namn Bodekull. Området blev svensk provins genom freden i Roskilde 1658. Svenskarna var i behov av en hamn för flottan och exporten. Detta bidrog till att Bodekull fick stadsrättigheter 1664, och namnet Karlshamn två år senare (1666) efter Karl X Gustav.¹ Dåvarande landshövdingen Jakob Flemming uppgav 1675 att den svenska stadslagen hade införts omedelbart i Karlshamn. Detta p.g.a. att den nya staden inte hade några gamla privilegier att falla tillbaka på. Karlshamn blev alltså en ”svenskrättslig enklav mitt i ett danskrättsligt färgat landskap.”² I samma skrivelse påstod landshövdingen vidare att allmogen i västra Blekinge ville införa svensk lag och rättegångsprocess, detta p.g.a. de dyra danska processerna.³

Danskarna återerövrade staden 1676, men blev av med den igen året därpå. Man försökte på nytt 1678. Danskarna stack då staden i brand och bl.a. stadens första rådhus från 1655 brann ned. Svenskarna slog emellertid tillbaka ännu en gång. Ett nytt rådhusbygge påbörjades 1682.⁴ Året därpå, 1683, infördes slutligen svensk lag och rättsordning i Skåne och Blekinge.⁵ Skåne och Blekinge var förenade i en gemensam lagsaga från 1690 till 1718, då de skildes åt till följd av Karl XII:s domstolsreform.⁶ Men redan 1719 förenades de båda landskapen igen, ett förhållande som kom att bestå fram till 1777. Blekinge bildade då återigen en egen lagsaga, som bestod i femtio år, fram till 1827. Då skedde en definitiv förening av de båda lagsagorna i Blekinge och Skåne.⁷

Karlshamn drabbades, på grund av sitt utsatta läge som militär knutpunkt, ett flertal gånger av bränder och allmän förstörelse, särskilt under de skånska krigen 1675-79. Danskarna höll sig lugna (från 1679) fram till 1710, då de återigen intog Karlshamn. De försvann dock efter att svenskarna betalat en betydande brandskatt. Året därpå härjade pesten och hälften av befolkningen (då cirka 900 personer) dog. En ny eldsvåda 1763 ödelade norra delen av staden (23 hus), och vid en brand 1790 förstördes 20 boningshus.⁸ Karlshamns andra rådhus uppfördes 1682 vid Stortorget i de centrala delarna av staden, och var i bruk fram till 1800-talet. Man ansåg då att huset var för litet och därför köpte staden ett nytt hus vid Stortorget 1810. Två år senare togs huset i bruk, men det revs emellertid 1898. Det tredje och nuvarande rådhuset uppfördes 1899/1900 – under den stora ”tinghusbyggnadseran” – och användes som domstolslokal fram till 1970.⁹

År 1695 var alltså hela Blekinge ett enda häradshövdingedöme, som bestod av Listers, Bräkne, Östra och Medelstads härad. Detta varade fram till början av 1770-talet.¹⁰ År 1771

1 NE, Bd 10, Höganäs 1993, s. 458.

2 Almquist, Jan Eric Svensk rätts införande i de under 1600-talet med Sverige inkorporerade danska och norska provinserna, Stockholm, 1937 s. 10.

3 Almquist 1937 s. 10.

4 Svensk uppslagsbok, andra och omarbetade och utvidgade upplagan i 32 band 1947-1955, Bd 15, Malmö 1955, s. 904f.

5 Inger, Göran *Svensk rättshistoria* 4e uppl. 1997 (1980), s. 74.

6 Jfr Almquist, Jan Eric: ”*Svensk rättshistoria. I. Processrättens historia*”, Stockholm 1964, s. 12. Karl XII:s reform genomfördes 1718, men redan 1719 återställdes den gamla ordningen.

7 Almquist 1954, s. 395.

8 NE Bd 10 s. 458; SUB Bd 15 s. 904; www.karlshamn.se 17/3 1999 (historik).

9 Svensk uppslagsbok, andra och omarbetade och utvidgade upplagan i 32 band 1947-1955, Bd 15, Malmö 1950, s. 904ff.

¹⁰ Medelstad bildade emellertid en egen domsaga mellan åren 1756-62. (Almquist s. 396).

bildade Östra och Medelstad en egen domsaga.¹¹ I Hoby fanns ett tingshus för Bräkne härad. Ting hade hållits på platsen sedan urminnes tider. Tingshuset brann emellertid ned till grunden 1781. Året därpå, 1782, köpte Bräkne och Listers häraders tillsammans en gård i Karlshamn, som skulle användas till gemensamt tingshus. Även detta hus brann ned, närmare bestämt 1792. De båda häraderna började då projektera för nybyggnationer på var sitt håll (vad gäller Listers härad, se Sölvesborgs TR). Under de närmaste tolv åren höll Bräkne härad ting på den gästgivaregård som hade byggts upp efter det tingshus som brann i Hoby 1781. Redan 1791 hade Bräkne härad ritningar till ett nytt tingshus godkänts av Överintendentsämbetet, men av någon anledning kom inget bygge igång. Först nio år senare togs frågan om ett nytt tingshus upp igen. De gamla ritningarna från 1791 skulle användas, och 1804 (uppskattningsvis) stod det nya tingshuset i Bräkne-Hoby färdigt. Häradshövdingen Sven Emanuel Trädgårdh, som hade tillträtt sin post 1802, var med största säkerhet en av krafter bakom det nya tingshuset, och det var han som såg till att byggnadsplanerna återupptogs. Tingshuset, som låg precis vid järnvägen, kyrkan och gästgivaregården, var i bruk fram till 1949.¹²

Nästa domsagoförändring kom 1834. Antalet mål hade ökat i stor omfattning, vilket gjorde att man ville göra ännu en uppdelning av Listers och Bräkne domsaga. Reformen genomfördes emellertid inte förrän 1848, eftersom man ville vänta till den sittande häradshövdingen Trädgårdh avträtt sitt ämbete.¹³ Man fick då två skilda domsagor, Listers häraders domsaga samt Bräkne häraders domsaga med tingsställe i Hoby. Karlshamn hade alltid haft goda förutsättningar för sjöfart och handel, även utrikeshandel. Genom järnvägens tillkomst ändrades handelns karaktär. Järnvägsförbindelse kom med Vislanda 1874 (Södra stambanan), med Kristianstad 1886 och 1889 med Karlskrona.¹⁴

På 1930-talet förenades de båda domsagorna på nytt under benämningen Bräkne och Listers domsaga. Reformen trädde i kraft 1934. Det skedde dock inga förändringar vad gällde tingslagen och tingsställena.¹⁵ Bräkne härad flyttade 1949 sitt tingsställe till en sessionsal i rådhuset i Karlshamn i väntan på att ett nytt tingshus. År 1950 bestämdes att domsagan, en gång för alla, skulle delas upp på två olika domsagor, Bräkne och Karlshamns domsaga, med tingsställe i Karlshamn, samt Listers och Sölvesborgs domsaga, med tingsplats i Sölvesborg. Reformen ägde rum i samband med att städerna Karlshamn och Sölvesborg lades under landsrätt.¹⁶

Inför den s.k. storkommunsreformen 1952 sågs även domsagoindelningen över. I de fall då den ändrade kommunindelningen bröt gräns för domsaga, anpassades domsagoindelningen efter de nya kommunerna.¹⁷ Tingsställe och kansli låg fortfarande i Karlshamn. Ett nytt tingshus uppfördes inne i de centrala delarna av Karlshamn 1962.

Inför tingsrättsreformen, som trädde i kraft, 1971, beslutades att området för Karlshamns kommun skulle bilda domkrets för en tingsrätt. Denna skulle ha sitt kansli Karlshamn och

¹¹ K.Br. den 27/3 1770. Se under Ronneby tingsrätt.

¹² Wirén, Agnes, "Tre häradshövdingar" i *Bräkne-Hoby En bok om en blekingssocken*, red. av hembygdsföreningen och utgiven av Folke Wirén, Karlshamn 1962, s. 332-340

¹³ K.Br. 8/2 1834.

¹⁴ www.karlshamn.se den 17/3 1999 (historik); NE Bd 10, Höganäs 1993, s. 458.

¹⁵ K.Br. 28/4 (SFS 1933:158) och 20/10 1933. Jfr Almqvist s. 396.

¹⁶ SFS 1947:331 samt 1949:202.

¹⁷ SFS 1950:449. Efter reformen omfattade Bräkne och Karlshamns domsaga Bräkne-Hoby, Hällaryds och Asarums landskommuner samt Karlshamns stad.

kallas Bräkne och Karlshamns tingsrätt.¹⁸ År 1974 ändrades namnet till Karlshamns tingsrätt. Domkretsen var och är fortfarande Karlshamns kommun. Tingsställe och kansli ligger i Karlshamn, och tingshuset från 1962 är fortfarande i bruk.¹⁹

Karlshamns tingsrätt

Tingsrättens jurisdiktionsområde

Karlshamns kommun

Ordinarie domare

Lagman vid Bräkne-Karlshamns tingsrätt

Gösta Grevillius 1971–1974

Lagmän vid Karlshamns tingsrätt

Gösta Grevillius 1975–1978

Gösta Klementsson 1978–1990

Jan-Olof Rehnberg 1990–

Bräkne härad

Domsagotillhörighet:

1683–1694	Med Listers härad
1695–1755	Med Listers, Östra och Medelstads härad
1756–1761	Med Listers och Östra härad
1762–1770	Med Listers, Östra och Medelstads härad
1771–1848	Med Listers härad
1849–1933	Egen domsaga
1934–1949	Med Listers härad
1950–	Egen domsaga

Tingsplatser:

1683–		Asarum och Trensrum
–1781		Hoby
1782–1792	Karlshamn	
1792–1949	Hoby	
1950–1970	Karlshamn	

Häradshövdingar

Samuel Arfwidsson	1683–1686
Sven Carlheim ²⁰	1686–1695
Sven Adlerstierna	1695–1700
Mathias Grubb	1700–1715
Johan Schaeij	1716–1738
Johan Timell	1738–1756
Anton Hoffmeister	1756–1788 ²¹
Gustaf Harmens	1788
Petter Johan Fischerström	1788–1815
Sven Emanuel Trägårdh	1815–1848

¹⁸ Koncept den 17/6 1970 från Justitiedepartementet till Hovrätten över Skåne och Blekinge.

¹⁹ SFS 1974:735 s. 1572.

²⁰ Adlad Gyllensköld

²¹ Se ovan under Häradshövdingar i Bräkne, Östra och Listers härad 1756–1762 och under Häradshövdingar i Medelstad, Östra, Bräkne och Listers härad 1762–1771.

Johan Christian Thorn	1849–1877
Rutger Fredrik Bennet	1878–1886
Viktor Nils Ekenman	1886–1912
Frans Gustaf Timelin	1912–1919
Axel Gabriel Adam Reuterskiöld	1919–1932 ²²
Karl Johan Lorentz Fagerlin	1934–1949 ²³
Sven Sigurd Norrsell	1950–1969
Gösta Grevillius	1969–1970

Karlshamns stad

Rådhusrätt –1970

Borgmästare²⁴

Arnold de Rees	1658–1665
Johan Michelsson	1658(1665)–1678
Christoffer Schröder	1678–1699
Platin	1699–1710
Johan Alm	1710–1740 ²⁵
Frans Cervin	1740–1780
Bernhard L Cervin	1780–1792
Carl Magnus (Martin) Munthe	1792–1810-talet
Jakob Möller	
E G Nolleröth	
Johan Fredrik Ekenman	
Rudolf Trägårdh	–1863
Gustaf Tauson	1864–1869
Lars Wilhelm Lothigius	1870–1882
A R Leth	1882–1886
Knut M Malmar	1886–1896
Fritiof Söderbergh	1896–1924
Ernst Lindberg	1924–1928
Johan Tengbom	1928–1944

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen del I* Norstedt Stockholm 1954

Almquist, Jan Eric *Svensk rätts införande i de under 1600-talet med Sverige inkorporerade danska och norska provinserna*, Stockholm, 1937

Campell, Lina *Karlshamns innerstadsbebyggelse* Kulturkontoret Karlshamn, 1993

Göran Inger: *Svensk rättshistoria*, Malmö 1997 (1980)

Lindahl, Edward Waldemar *Om staden Carlshamn, Några historiska och statistiska anteckningar*, Lund 1868

Wirén, Agnes, ”Tre häradshövdingar” i *Bräkne-Hoby En bok om en blekingsk socken*, red. av hembygdsföreningen och utgiven av Folke Wirén, Karlshamn 1962

Svenska Handelsbankens skrift *Från rådhus till bankhus*, utgiven efter fullbordandet av ombyggnaden av Asschierska huset, Karlshamn 1959

Riksantikvarieämbetet, *Byggnadsminnen* 1978–1988, Uppsala 1989

Svensk uppslagsbok, andra och omarbetade och utvidgade upplagan i 32 band 1947-1955

Otryckt material

²² Under 1933 stod ämbetet obesatt

²³ Häradshövding i Listers m. fl härad 1925–1949.

²⁴ Karlshamns historia

²⁵ Till och med 1737 var Peter Schaey politie- och handelsborgmästare.

Charlesen, J, Karlshamns gamla rådhusbyggnader, råmanuskript, 1995 (Texten kommer att publiceras i Karlshamns museums årsbok ”Carlshamniana” 1995)